

מלאכת קורע על מנת לתפור

צבי שמרלר

- א. ארבעים חסר אחת מלאכות שבת
- ב. על מנת לתפור או לתקן?
- ג. ביאור הסברא
- ד. סיכום

א. ארבעים חסר אחת מלאכות שבת

המשנה במסכת שבת בדף ע"ג, א' כותבת: "אבות מלאכות ארבעים חסר אחת - הזורע... הקורע על מנת לתפור שתי תפירות... הרי אלו אבות מלאכות ארבעים חסר אחת."

הגמרא בדף מ"ט, ב' שואלת בעניין המקור של מספר המלאכות: "ארבעים מלאכות חסר אחת כנגד מי?" ועונה הגמרא שתי תשובות:

א. ר' חנינא בר חמא - כנגד עבודות המשכן.

ב. ר' שמעון בר' יוסי בן לקוניא - כנגד ל"ט פעמים שכתוב בתורה מלאכה או המיות של מילה זו.

הראשונים דנים בשאלת הגמרא ותשובותיה: רש"י¹ מסביר שבפסוקי התורה דין שבת סמוך לבניית המשכן, ללמדך שאין בניית המשכן דוחה את השבת. כלומר המלאכות שהיו בבניית המשכן אסורות בשבת.

תוספות² מסביר שהגמרא שואלת מניין לי שאין מספר שונה של מלאכות? והיא עונה א - למדנו רק ממלאכות המשכן. ב - נאמר רק שלושים ותשעה פעמים "מלאכה" בתורה. יש לשאול כמה שאלות על שתי התשובות של הגמרא: למ"ד הראשון (משכן) הרי היו הרבה פעולות במשכן, איך נדע אילו פעולות להגדיר כמלאכות ואילו לא? למ"ד השני (מלאכות) יש לשאול, איך ידעו אילו מלאכות להכניס לרשימה זו? בנוסף יש לשאול הרי המילה "מלאכה" מופיעה יותר משלושים ותשע פעמים! הרמב"ן³ מסביר את שאלת הגמרא בצורה שונה. לשתי הדעות ברור שלומדים ממלאכות המשכן, והשאלה היא לגבי שאר המלאכות שלא היו במשכן, האם גם אותם נסיף לרשימת המלאכות? וא"כ התשובות:

א - לומדים אך רק מהמשכן.

ב - כיוון שיש בתורה ל"ט פעמים את המילה מלאכה לא מחשיבים מלאכות נוספות.

יש לשאול על הרמב"ן את אותן השאלות ששאלנו על תוספות. למ"ד משכן - הרי היו במשכן יותר

1 שם ד"ה "עבודות המשכן".

2 שם ד"ה "ארבעים".

3 שם בר"ה "הא דאמורין" בהסברו השני, המתחיל במילים "אי נמי".

פעולות? ולמ"ד מלאכות - הרי המילה מופיעה יותר פעמים? לתירוץ השאלה השנייה הרמב"ן מביא את ר"ח שמסביר אילו "מלאכות" לא מחשיבים ולמה.⁴ לשאלה הראשונה צריך להדחק ולומר גם לתוס' וגם לרמב"ן שאם תדקדק במשכן תמצא רק שלושים ותשע פעולות עיקריות.

המנחת חינוך⁵ מביא נפק"מ בין שתי דעות אלו בעניין התראה. נשאלת השאלה, עדים הרואים אדם העובר על איסור שבת, באיזה שם מתרים בו? בשם אב המלאכה שעובר עליו או בשם "לא תעשה כל מלאכה"? עפ"י תוס' שתי הדעות חלוקות. למ"ד משכן כל המלאכות מכוונות במשכן ולכן הן בעצם איסור אחד עם הרבה חיובים, וא"כ מתרים "לא תעשה כל מלאכה". למ"ד מלאכות כל אב הוא בנפרד ולכן הם הרבה איסורים מחולקים, ומכאן שמתרים בשם האב. תוס' לכאורה פוסק כמ"ד, מלאכות כיוון שעוסק הרבה פעמים בדין איזה אב מתרים באדם.⁶ עפ"י הרמב"ן לשני המ"ד הכול מתחיל מהמשכן ולכן מתרים בשם "לא תעשה..."

בנוסף, אפשר לקשר מחלוקת זו גם לסוגיית מהות האיסור. התורה כתבה "לא תעשה כל מלאכה". מסברא פשוטה לא מדובר בכל פעולה פשוטה שהאדם עושה אלא דווקא פעולה שיש בה גם יצירתיות, כלומר פעולה יצירתית. כיוון שיש שני צדדים למלאכה - צד הפעולה וצד היצירה - יש לדון על איזה חלק חל החיוב. האם על החלק הפעלתי או על החלק היצירתי? לתוס' חלוקים שני המ"ד. למ"ד משכן הכול נובע מהיצירתיות שבמשכן ולכן חייבה התורה את היצירתיות. לעומת מ"ד מלאכות שלומדים מהמילים "מלאכה" שבתורה ולכן אסורה הפעולה היצירתית. לרמב"ן לשני המ"ד לומדים מהמשכן ולכן אסורה את היצירתיות שבפעולה.

ב. על מנת לתפור או לתקן?

המשנה בדף ע"ג, עמ' א' מפרטת את שלושים ותשע המלאכות. בדין קורע ומוחק המשנה כותבת, שכדי להתחייב, צריך לקרוע ע"מ לתפור ולמוחק ע"מ לכתוב. אמנם למדנו בגמ' שגם במכבה וסותר צריך ע"מ להבעיר ולבנות כדי להתחייב. על ההבדל בין קורע ומוחק לבין סותר ומכבה אפשר לשאול לשתי הסברות שלמדנו קודם - אם נדגיש את היצירה הרי לכל מלאכה יש מטרת יצירה בעשייתה למה פה נכתב המטרה ופה לא? ואם נאמר שהפעולה היא עיקר האיסור, א"כ גם קריעה ומחיקה היא פעולה אז למה צריך לכתוב לה מטרה? אלא שצריך לברר את ההגדרות למלאכות קורע ומוחק.

רש"י בפירושו על המשנה מסביר היכן היו אותם מלאכות בבניית המשכן. לכאורה לרש"י הפרטים במשנה הם שמות המלאכות שהיו במשכן, ומה שלא נכתב במשנה לא היה קיים במשכן, וא"כ יש להניח שקריעה סתם, ללא תפירה לאחריה, לא הייתה במשכן לדעת רש"י. א"כ לרש"י שם המלאכה הוא קורע ע"מ לתפור וכנ"ל במחיקה. לכן יוצא שאם אדם יקרע ע"מ לתקן, כלומר תיקון ללא תפירה, לא יתחייב.

תוס'⁷ לעומתו מברר בדין אב המלאכה "מתיר" האם צריך ע"מ לקשור או לא. הוא מוכיח מאב המלאכה סותר שלא צריך שהמשנה תכתוב במפורש ע"מ. א"כ נראה לפי תוס' שפרטי המשנה אינם

4 יש בתורה שישים ואחת פעם "מלאכה". מנכים שלושה שכתובים בתחילת פרק ב' בספר בראשית כיוון שאינם ציווי. עוד ארבעה מסננים כיוון שנאמר בהם עשייה. ועוד ארבעה עשר שנכתב בהם כל מלאכת עבודה. כ"מלאכה" האחרונה יש כמה דעות - "ויבא הביתה לעשות מלאכתו" או "והמלאכה הייתה דיים". סה"כ עשרים ושתיים ונשארו שלושים ותשע מלאכות.

5 מצווה ל"ב, אות ב'.

6 עיין בדף ע"ג ד"ה "משום", וכן ב"ק ב', ד"ה "ולר' אליעזר".

7 ד"ה "הקושר".

שמות אלא פעולות עם מטרות, והע"מ נכתב כדי שלא יהיה פה דין מקלקל ויפטר, כמו שאומרת המשנה (בדף ק"ה) שכל המקלקלים פטורים. א"כ מדוע נכתב ע"מ דווקא במלאכות אלו? תוד"ה סותר בדף ל"א, ב' בסופו, מסביר שכתבה המשנה ע"מ דווקא בקורע כדי לחדש את שיעור חיוב המלאכה, שהוא שתי תפירות. בסותר ומכבה לא צריך לומר את שיעור המלאכה, כיוון שהוא בכל שהוא, בניגוד לקורע ומוחק.

עד כאן ראינו שתי אפשרויות בהגדרת מלאכות קורע ומוחק. אמנם נראה להלן שהדברים לא כל כך פשוטים.

רש"י שם בדף ל"א, ב' ד"ה "לעולם כר"י" מסביר שהמכבה הוא למטרת תיקון. כלומר רש"י, כמו תוס', נכנס לסוגיית מקלקלים ולא לשמות המלאכות. וא"כ לכאורה גם בקורע ע"מ לתקן ללא תפירה צריך יהיה להתחייב. ויוצא שרש"י סותר את עצמו.

מקור נוסף הוא הגמרא בדף ק"ה, ב' המביאה שני מקורות תנאיים הסותרים זה את זה בדינים קורע על מתו וקורע בחמתו.⁸ מקור אחד מחייב והשני פוטר בקריעות אלו. את הסתירה בדין קורע על מתו הגמ' מתרצת ע"י העמדת אוקימתות במשנה. אבל את הסתירה מקורע בחמתו היא מתרצת ע"י העמדת שתי המשניות לפי שני התנאים ר' יהודה (ר"י) ור' שמעון (ר"ש) החלוקים בדין מלאכה שאין צריך לגופה (משאצל"ג). לר"י חייב ולר"ש פטור. קורע בחמתו היא מלאכה שאין צריך לגופה ולכן משנה אחת היא כדעת ר"י ומחייבת, והשנייה היא כדעת ר"ש ופותרת. רש"י שם כותב שתירוץ הגמרא ע"י העמדה במחלוקת ר"י ור"ש הוא גם תירוץ לקושיית קורע על מתו. מכאן נראה בגמ' עצמה שחייב קורע הוא גם ללא כוונה לתפור ולא כמו שהבנו ברש"י בדף ע"ג.

בדף מ"ח, א' בדין פותח בית צוואר של חלוק,⁹ שחייב, רש"י כותב שחייב מדין מכה בפטיש ולא מדין קורע. נראה שהסיבה היא כיוון שאין פה תפירה לאחר הקריעה. כלומר, דומה למה שאמרנו בדף ע"ג שחייב דווקא בקורע ע"מ לתפור.

הגמרא בדף ע"ג, ב' מביאה את דברי רב כהנא שאומר זומר וצריך לעצים חייב שתי חטאות, אחת משום נוטע ואחת משום קוצר. תוס' שם ד"ה "וצריך לעצים" משווה את ה"צריך" לעצים לע"מ לתפור" של המשנה - כמו שצריך לתפור כדי להתחייב בקורע כך גם צריך ל"הצטרך" לעצים כדי להתחייב בקוצר. לכאורה תוס' היה צריך לכתוב "כמו קורע ע"מ לתקן" ולא "ע"מ לתפור", כמו שאמרנו בדעתו שגם קורע ע"מ לתקן חייב. ר' עקיבא איגר בגליון ג"כ מתקשה בנוסח התוס' אולם מקשה מהגמרא שהבאנו לעיל בדף ק"ה, ב' ששם ראינו שקורע על מתו או בחמתו מתחייב למרות שלא תופר.

השולחן ערוך בסימן שי"ז פוסק כמו רש"י שהבאנו לעיל בעניין פותח בית צוואר שחייב מדין מכה בפטיש. אולם בסי' שי"מ פוסק שקורע ניירות חייב למרות שאין פה תפירה. א"כ גם השו"ע לכאורה סותר את עצמו כמו שאמרנו ברש"י. לעומתו הרמב"ם מביא את דין פותח בית צוואר בהלכות קורע¹⁰ ולכן לכאורה סובר שחייב מדין קורע, למרות שהכסף משנה שם כותב שהרמב"ם מחייב שם מדין מתקן מנא.

8 קורע על מתו הוא קריעה של אבל על מת שנפטר לו. קורע בחמתו הוא אדם שקורע כדי להרגיע את זעמו או, לחילופין, קורע כדי להפחיד את אנשי ביתו וללמדם לירא אותו.

9 ד"ה "הא ר"י וכו'".

10 קורע חור במרכז הבגד כדי שיוכל להכניס שם את ראשו וללבושו. (כך נהגו להכין את בגדיהם).

11 הלכות שבת פרק י', הלכה י'.

ג. ביאור הסברה

הביאור הלכה¹² מתרץ את קושיותינו על רש"י ותוס'. לקושיית הגיליון על תוס' הוא מתרץ שלא התכוון דווקא לתפור אלא שיגרא דלישנא נקט ובאמת התכוון לומר ע"מ לתקן. וא"כ תוס' נשאר לפי סברתנו הראשונה בדעתו.

בעניין רש"י מסביר הבה¹³ שגם רש"י סובר כתוס' שלא צריך דווקא ע"מ לתפור, אלא אפילו ע"מ לתקן חייב. לכן לא קשה מסוגיית דף ק"ה, ב'. אלא שכן קשה למה לא מחייב בפותח בית צוואר מדין קורע? אלא מסביר הבה¹⁴, שאין שם קלקול ע"מ לתקן אלא יש שם רק תיקון כלי. אין בקריעה זו קלקול אלא רק תיקון. מלאכת קריעה היא דווקא עם קלקול לפני התיקון.

ראייה לכך היא ממלאכת מוחק. בסוף דף ק"ד, ב' כתוב: "המגיה אות אחת חייב" ומסבירים שם שהכוונה היא תיקן את האות ח' והפך אותה לשתי אותיות ז'. הרמב"ם הזכיר דין זה בהלכות כותב כלומר מחייב מדין כותב. אמנם רש"י שם¹⁴ מפרש - "והספר לכך צריך". משמע שמחייב משום מכה בפטיש בדיוק כמו בפותח בית צוואר - אין פה כלל קלקול של מחיקה אלא רק תיקון.

נוסיה לכך את רש"י בדף ל"א, ב' שהבאנו בפרק הקודם. רש"י כותב שם באמצע ד"ה לעולם כר"י: "ומכבה דומיא דסותר הוא וכן קורע דומיא דסותר. ולהכי תנן הקורע ע"מ לתפור וכן מוחק תנן ע"מ לכתוב דכולם סותר ניהו" רש"י מסביר לנו מדוע המשנה כתבה ע"מ. במילה סותר טמונה משמעות של קלקול אבל בקורע ומוחק לא, ולכן כתבה משנתנו "על מנת" לומר לי שצריך גם קלקול בעצם הגדרת המלאכה. כך גם אפשר להסביר את רש"י בדף ק"ה, ב' שאמרנו שאת מחלוקת ר"י ור"ש קישר רש"י גם לסוגיית קורע על מתו. צריך לעיין מהו החיוב - אם מצד שמתקן את הבגד ללבישה, א"כ יתחייב לרש"י בדין מכה בפטיש כמו בפותח בית צוואר והרי הסוגייה עוסקת בדין בקורע ולא בדין מכה בפטיש. אלא צריך לומר שהחיוב הוא שמתקן את המצווה ע"י קלקול הבגד. א"כ יש פה משאצל"ג והרי ר"ש פוטר. לכן מעמיד רש"י במחלוקת ר"י ור"ש. כמו כן, יוצא שההבנה שלנו ברש"י על המשנה לא משתנה. רש"י אמר שהמשנה מפרטת את שמות המלאכות המופיעות כמשכן - הע"מ נשאר חלק משם המלאכה.

ד. סיכום

למסקנה עולה מכאן מחלוקת רש"י ותוס' בהגדרת מלאכת קורע: תוס' - צריך רק פעולת קריעה עם מטרה לתקן ונכתב ה"על מנת" ללמד אותי את שיעור המלאכה. רש"י - צריך גם קלקול בפועל, בנוסף למטרת תיקון, ונכתב ה"על מנת" - לחדש לי על ה"קלקול". אפשר לקשר מחלוקתם במחלוקת מהות האיסור שהבאנו למעלה: תוס' - ממשיך עם סברתו לעיל שחייבה התורה את החלק הפעלתי שביצירה, וההתראה תהיה בשם האב, ולכן כל פעולת קריעה שמתקנת מחייבת משום מלאכת קורע. רש"י - חייבה התורה את היצירתיות שבפעולה וההתראה תהיה בשם "לא תעשה" ולכן כל קריעה עם יצירת קלקול בדווקא מחייבת משום מלאכת קורע.

12 סוף סימן ש"מ, ד"ה "ולא נתכוון לקלקל וכו'".

13 שם, לקראת סופו, מהמילים "ולא נשאר לנו כי אם לבאר סברת רש"י".

14 ד"ה "ועשאו שני זיינין".